

Klopčičeva zbirka po kakovosti ni enotna. Čeprav pomenijo „Preproste pesmi“ končno uveljavljenje socialne lirike v slovenski književnosti, zaostaja umetniška cena celotne knjige za vrednostjo posameznih pesnitev. Čeprav Klopčič ni lirik prvega reda, je v naši sodobni poeziji uvaževanja vredna osebnost, cel človek in njegove „Preproste pesmi“ v primeri s sodobno slovensko liriko eden najpozitivnejših pojavov našega pesniškega ustvarjanja po vojni.

Ivo Brnčić.

FRANCE BEVK

LJUDJE POD OSOJNIKOM. — KRIVDA. Jugoslovanska knjigarna v Ljubljani. 1934. Tiskarna sv. Cirila v Mariboru. Str. 318.

Med Triglavom in morjem, na ozemlju, ki se je Ivanu Cankarju v „Podobah iz sanj“ pokazalo kot rakev prelepega mrliča, piše presenetljivo plodovit človek. Za navadne pojme precej neobrzdana domišljija ustvarja dela, ki zbuja grozo, dražijo in vznemirjajo, izzivajo obsojanje in priznavanje. Nedopovedljiva drznost v izberi, zasnovi in izvedbi je skoraj stalen znak teh slovstvenih stvorov, ki se radi odejavo v preprostost, a sredi prizora iznenada presenetijo s kakšno prav posebno jarko, nepričakovano, strahotno črto. Poleg vse spornosti so ta dela razsejana po vsej slovenski javnosti. Prinašajo jih skoraj vse revije in založbe. Ti stvori ne poznajo strank in struj, uveljavljajo se kakor nekdanj Cankarjevi nad njimi in mimo njih. Skoraj četrt stoletja kopičijo slovstveni rešetarji svoje pridržke o njih, a jih morajo bolj in bolj blažiti in izjavljati, da je pokazano življenje pravo in domišljija silno bogata.

Ta pisatelj je France Bevk. Gmota njegovih del je nenavadna. Njihov oče se razgleduje po njih in razmišlja, da bi jih bilo treba dostojneje uvrstiti v zakladnico slovenske knjižne umetnosti, kakor se je to moglo zgoditi v nenavadnih, časih silno težavnih razmerah njihovega nastanka. Tako je prišlo do prvega zvezka izbranih spisov in obeta se že drugi s „Kresno nočjo“ in drugimi povestmi.

Bevkova dela niso nastajala po kakšnem določenem načrtu kakor Balzacova „Človeška komedija“ ali Zolajevi „Rougon-Macquartovi“, vendar kažejo že danes v svoji skupnosti precej obsežno in resnično slovensko umetniško sliko današnje družbe, prav posebej družbe in ozemlja, ki smo ga spočetka omenili. To ozemlje je zajel tudi časovno v nekaj močnih zgodovinskih slik in se tako pomeril s Pregljem. Ko se mu je bilo treba odločiti za izbrane spise, ali naj začne z zgodovinskimi povestmi, z modernimi meščanskimi romani ali s slovensko vasjo, je dal prednost vasi, hoteč s tem poudariti, da je vas pravir njegove umetnosti. Vse Bevkovo bitje je tesno združeno z vasjo: njegovo rojstvo, prvi mladostni vtiski, začetni umetniški poskusi in večja, zrelejša dela. Temeljne prvine njegove umetnosti izhajajo iz cerkljanske gorske vasi. Z njo stopa v izbranih spisih pred najširšo javnost.

Ta prvi zvezek je za presojo Bevkovega razvoja silno zanimiv. Obe povesti te knjige vsebujeta snovi, s katerimi se je pisatelj vsaj dvakrat stvariteljsko spoprijel. O marsičem, kar je nastalo pred dobrim desetletjem, sodi današnji Bevk dosti ostreje, kakor najbolj nemili tedanji poročevalci o njegovih delih. Nihče ni n. pr. Bevkove povesti „Strah pred hišo“, ki jo je Goriška Matica izdala pred desetimi leti na bornem papirju, z zasilnimi Kopačevimi vinjetami, tako raztrgal kakor zdaj Bevk sam s tem, da jo je docela predelal

v „Ljudi pod Osojnikom“. Ko so Jurčiču izgubili kos rokopisa in želeli, naj ta del še enkrat napiše, je tožil, da ne more iste stvari dvakrat pisati. Bevk pa je vso povest dvakrat napisal. A kakšna razlika je med prvo in drugo izdajo! Celo glavne osebe je prekrstil, čeprav bi človek sodil, da je pač isto, če se kdo imenuje Ivanc ali Peter, Brdar ali Krivec. Brdarja je morda črtal tudi zato, ker ima v drugi povesti te knjige spet Brdarja, ki je v vsem drugačen kakor junak v „Smrti pred hišo“.

Malo stavkov je ostalo nedotaknjenih. O hruški med hišami smo brali leta 1925. (str. 4): „V sredo med te štiri hiše je ob tesen kolovoz prinesel pred davnim časom zlodej seme in ga spustil na tla. Zrastla je hruška. Bila je drobnica s kislasto grenkim sadom. V vasi štirih hiš, ki so jo imenovali Vzglavnik, so živeli takrat drugi ljudje. Za drevo se niso zmenili. Otroci so plezali po njegovih vejah in metali drobnice na tla.“ Zdaj pa beremo (str. 8): „Ob klancu med hišami, na trati, ki ni bila last nikogar in vseh, je stalo drevo. Nihče ni pomnil, kdo ga je vsadil. V časih, ko je bilo še mlado, so živeli v Krnici ljudje, ki so jih mučile druge skrbi in se niso menili zanj. Otroci so se v zabavo zibali v njegovih vejah, poleti je nekateri sedel v njegovo senco.“ V prvi izdaji je zbuvalo to drevo nekaj slovstvene spotike, ker je preveč posegalo v razvoj vaških usod in dajalo smrti potuho, da se je v vsej svoji vraževerni strahoti očitno razkazovala ljudem, če je kanila katerega pokositi. V drugi izdaji ne drevo ne smrt ne počenjata več takih norčij in je n. pr. v 55. poglavju cela stran take strahotne romantike sploh izpuščena. Ljudje umirajo brez napovedi, a bolj prirodno, in povest je s tem le pridobila. Pisatelj se je zavedel, da je prvič s poglobljanjem v prestrašene, prividom podvržene duše pretiraval, in je drugič to struno precej uglušil.

Cele strani in cela poglavja je pisatelj črtal ali tako preliil, da je ostalo prav malo prvotnega besedila. Pogosto je kakšen odstavek poglobil in raztegnil na več strani. Prvih deset vrst šestega poglavja (prva izdaja, str. 16) je zdaj razpredel v tri strani, ki so poglavje zase (Izbrani spisi, str. 25—28). Kar je bilo v prvi izdaji le naglo, suho naštevanje petih let, se je zdaj razraslo v živahno, razgibano vaško kroniko, ki ne daje več vtiska, da se je pisatelju silno mudilo in da se je s časom prehudo boril. Prav to mesto pa tudi jasno kaže, da je bila prva izdaja bolj načrt, ki ga je pisatelj šele zdaj tako izvedel, da tudi njega samega zadovoljuje.

V prvi izdaji se je delo imenovalo roman, zdaj pa nima nobene označbe. Tako je Bevk zamašil usta tudi tistim, ki so ob „Smrti pred hišo“ ugibali, ali ima spis pravico biti roman in ali ni morda vaška povest. Prvič je imel spis sedem daljših delov s pestrimi, skoraj kričečimi naslovi (n. pr. „Dvoboj s smrtjo“), vsak del je štel več kratkih, časih prav kratkih poglavij, ki so pogosto obsegala manj kakor eno stran, pa so bila še z zvezdicami razkosana. S tem je delo že na zunaj spominjalo na film in senzacijo. Zdaj je vse to odpadlo. Spis ima uvod in šestdeset poglavij, ki so često nastala po spojitvi dveh prejšnjih. Celotno delo je zdaj enotnejše, bolj umerjeno in uravnovešeno. Na zunaj ni iz ničesar razvidno, da bi bili „Ljudje pod Osojnikom“ ista povest kakor „Smrt pred hišo“, in zdi se, da so za izbrane spise posebej napisano delo. Po obliki so res, ne pa po vsebini.

Kljub splošnemu naslovu, ki je za nameravani gorski kolektiv prav dober, je delo ostalo, kar je prvotno bilo: podoba Krivčevega življenja, Krivčev raz-

voj iz zataknjenega hribovskega dečka v samosvojega fanta, v odločnega, grabežljivega gospodarja, nato v prežečega lakomnika in v brezsrčnega, sebičnega oderuha, ki ga šele izpačene usode njegovih sinov ob koncu predramijo v znosnejšo človeškost. Volja, ki hruje v njem, se časih očituje kot posebljena sila gorske grude, ki oblikuje sebi enake ljudi: trde, mrke, odurne in močne, gradeče in uničujoče hkratu, vendar pa še zmožne, da se sami bolestno zavedó svojega bistva. Ob tej osrednji postavi se sučeta dva rodova vse Krnice, nekakšno „malo življenje“ cerkljanske vasi in njene gorske okolice, s kakšnim pobliskom do mesta in tujine. Ponekod je ta pisani svet vsilil pisatelju tehniko neprestanega preskakovanja od doma do doma, od osebe do osebe, od prizora do prizora. Vendar so prehodi tudi v teh preskokih spretni in ko se zbojiš, da se snov pisatelju med prsti sesuje v drobce, iznenada opaziš, da sta oba, umetnik in ti, že čez takšne meLINE in da te proti koncu nese v močnih zamahih k nujnemu zaključku.

*

Če je prvi spis tega zvezka naložil pisatelju precej novega dela, se o drugem to ne dá trditi. „Krivdo“ je prvič izdala tržaška „Luč“ leta 1929., v dobi Bevkove največje plodnosti. Po snovi že takrat ni bila nova. Bila je v povest razširjena drama „Materin greh“, ki jo je Bevk nekaj let poprej napisal za goriške odre. Prav tista leta se je tvorec Bevk snovno in oblikovno neprestano brusil in tudi precej obrusil. „Krivda“ se mu je že prvič tako posrečila, da tudi njega samega še danes zadovoljuje. Največja je izprememba v opisu Florjanove smrti. Ko sta v prvi izdaji hlapec in žena pomogla gospodarju na oni svet, nam je Bevk, ki mu ni grozot nikdar dovolj in se jim navadno ne od-pove, če jih lahko še kaj nakopiči, pokazal še oba otroka Jožeta in Anko, kako preplašena prisluškujeta strahotnemu prizoru. Tako je bralca prisilil, da je isti smrti dvakrat prisostvoval, najprej na lastne oči, nato še skozi tenčico otroških tesnob. Po zrelejšem preudarku se mu je zazdelo to pretirano navija-nje smrtnih krčev odveč; morda se je tudi zavedal, da za bralca drugo, po-sredno prisostvovanje iste smrti ni ne nujno ne važno, prav tako malo kakor za Jožetov razvoj v maščevalca materine in hlapčeve krivde. V drugi izdaji je zato vse nekdanje deseto poglavje izpustil.

Druge izpremembe so neznatne in bolj zunanje, morda ne povsod nujno potrebne, kakor začetek, ki se je prvič glasil takole: „V pustnih dneh, deset let pred svetovno vojno. V Zabregu, vasi, ki je ležala stisnjena, raztresena, osojna med Poreznom, Otavnikom in Kojco, se je vršilo ženitovanje. Streharjev Tone se je bil priženil iz rupe k sosedu Brdarju na grič; ta je imel edinko Marjanco, dal jo je s hišo vred temu drugorojenemu sinu rajnega Streharja za ženo.“ Zdaj se povest takole začinja: „Bilo je v pustnih dneh, deset let pred svetovno vojsko. V Zabregu, vasi, ki leži stisnjena med Poreznom, Otavnikom in Kojco, raztresena po osojnem pobočju, so obhajali ženitovanje. Streharjev Tone se je bil priženil iz rupe k sosedu Brdarju na grič. Poslednji je imel edinko Marjanco, dal jo je s hišo vred Tonetu, drugorojenemu sinu rajnega Streharja za ženo.“ Zunanjo razdelitev je tu pisatelj opravil drugače kakor v „Ljudih pod Osojnikom“. Kar je bilo prvič v šest in dvajsetih za-porednih poglavjih, je zdaj razporejeno na tri dele z devetimi, devetimi in šestimi poglavji.

„Krivda“ druží vse najboljše prvine Bevkove umetnosti. Ana trešči kot prasamica k Streharjevim in se kot gola prasamica, plodeč in razkrajajoč,

valja po novem domu, vara s hlapcem bolnega moža, ki ga s hlapcem tudi spravi v grob; odpove se rajši sinu kakor hlapcu in ko ji sin hlapca zabode, se pred sodniki vsa razgali, odpre brezno za breznom v svoji temni, spolno prežeti duševnosti, dokler se mrka, neskrušena, še zmerom grešno mikavna ne umakne k materi. Bevk je lahko izkresal ta ženski stvor iz svojih domačih gorá samo zato, ker so ga res imele; a da ga je tako izkresal, da nas kot slovstveni umotvor prepričuje in nam glavna oseba ni odurna, to je skrivnost Bevkove umetnosti. Bevkovi ljudje so res takšni, kakršne je priroda dala, so pa tudi zato taki, ker so našli v Bevku močnega, sebi sorodnega oblikovalca. Ko ti pisateljevo pero razne zločince in polzločince po svoje osvetli, se ti kot nesrečniki zaradi Bevkove umetniške moči prikupijo. Ta Bevkov svet je resničen, hkratu pa tudi poseben, čisto njegov. Bevkova velika zasluga je to, da ga po njem lahko vidijo in občutijo tudi drugi. Bevk je očitno prepričan, da je vsako, prav vsako življenje primerno, da se slovstveno oblikuje, če ga človek le zna zagrabit. Njegova umetnost dokazuje, da on to zna. Da bi pa vselej docela uspel, o tem ni prepričan. In morda je prav, da ni. Le tako njegova umetnost lahko napreduje. S tem prvim zvezkom je izpričal, da ve, kako naj napreduje. Ko bo zvezkov več, bo mogoče tudi o vseh spornih in nespornih odlikah in sencah njegovega dela kaj več povedati.

Kot zaključno pripombo bi za zdaj dodali še to, da je Bevka silno težko ujeti v običajne slovstvene predale. Poznamo mesta v njegovih spisih, ki bi delala čast najčistejšemu romantiku, in druga, ki izdajajo pristen realizem in naturalizem. Časih piše kot impresionist, marsikaj pa je zasnovano in izvedeno v duhu ekspresionizma. Ljubi psihologizem in demonizem, a ne zametava docela niti misticizma. Še najmanj je v njem simbolizma, parnasovstva, dekadence in futurizma. Prezdrav je za kaj takega, priblizu je življenju, dogajanju, resničnosti.

O Bevkovem jeziku bo kdaj potrebna posebna študija. Če so strogi slovnice čarji prej kdaj napaberkovali po njegovih spisih kaj snetljivih klasov, naj se ob tem zvezku lepo obrišejo. Čuvarji našega besednega zaklada pa naj si njegove spise dobro ogledajo, če bi jih mikalo sestaviti nov, popoln slovenski slovar. Naleteli bodo na izraze, rečenice in prispodobe, ki jih je Bevk iz cerkljanskih grap in hribov dvignil v našo lepo knjigo, ne da bi pretiraval pisanje v domačem narečju. Založnica je poskrbela za dostojno opremo in čeden tisk. Le na enem mestu (str. 126 v sredi) je ena vrstica zamešana in ostalo je nekaj tiskovnih pogrškov, ki pa ne motijo.

Andrej Budal.

GLOSE

„STOLETJA BELEŽK BREZ LITERARNE TRADICIJE“ V SLOVENSKI LITERARNI ZGODOVINI. Ob iskanju oznak za posamezna razdobja v slovenski literarni zgodovini se vprašam, kaj so pisci s slovenskim pisanjem hoteli doseči in kako so svojo namero sami imenovali. A ko vrednotim delo v razdobjih do srede 18. stoletja, v katerih se je slovenski pisalo samo iz ozirrov na potrebe cerkve, me muči problem, ali je doba dozorila vse tiste kali za slovensko literarno obravnavo, ki so bile podzavestno v vodilni ideji in ki so se vsakomur, kdor je koristil cerkve prav pojmoval, tako rekoč vsiljevale. In